

ZÁHOŘSKÁ

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečvi.

Ročník XXIV.

Březen 1947.

Číslo 5. a 6.

Vychází každý měsíc mimo prázdniny v Hranicích. — Odpovědný správce (redaktor) Antonín Fröhlich v Dolním Újezdě u Lipníka n. Beč. — Nákladem Okresní osvětové rady v Hranicích. — Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

Obsah 5. a 6. čísla: Stanislav Blažek: Učitelstvo hranického okresu v odboji 1939—1945. — Bohumír Indra: Obyvatelé Hranicka v 16. a 17. století. — Eduard Scheich: Dějepisná data ze Spálova a Luboměře. — Jos. Krumploch: Zimy a mrazy v dávnou i nedávnou u nás i kolem nás. — A. Souček: Moravského Holandska — memento mori. (Dokončení.) — *Pověsti našeho kraje:* Josef a Marie Mikulíkovi: Tři pověsti z dějin Strážce n. L. — *Školství a osvěta:* Jan Krumplovič: Z činnosti okresní rady osvětové v posledním čtvrtletí 1946. — Fr. Dumbrovský: Budujeme vzorné knihovny. — Sova Otto: Naturální požitky obce Zákovic blazické škole.

Záhorská kronika, vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví, vychází každý měsíc mimo prázdniny. — Vydává Okres. osvětová rada v Hranicích. — Ročně 10 čísel, roční předplatné Kčs 30.—. Placení děje se složnými listky »Administrace Záhorské kroniky, Hranice« — šekový účet č. M - 116.900.

Administrace: Okresní osvětová rada v Hranicích.

Vedoucí redaktor: Antonín Fröhlich, Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Redakční rada: B. Hajzner, B. Indra, Jan Krumplovič, M. Skácelík, Dr. Jos. Stojan a Dr. Bohuš Vybíral.

Širší redakční kruh: Antonín Brůák, František Dumbrovský, Marie Ebnerová, Karel Koch, František Michalica, Jaroslav Očenášek, Josef Skříčil, Antonín Souček, Jaroslav Stranc, František Šustek, Dr. Artur Závodský, Boh. Zdráhala.

Obálku navrhl profesor Vilém Prinke.

Nakladatelství »POKROK« v Praze II, vydalo:

Josef Hodek: *Útěk do druhého odboje*. Bývalý důstojník obou našich zahraničních odbojí podává v této knize dokumentární vyličení svého útěku do ciziny a do zahraniční armády od okamžiku, kdy noha nacistického násilníka vstoupila do naší vlasti. Kniha je psána přímočaře, jak je dáno povaze vojáka. Podává svědectví o osudech jednoho z tisíců, jenž tak často splývá s osudem bojujícího kolektiva, o cestách našeho zahraničního odboje, o bojích našich vojenských jednotek, o jejich každodenním životě ve Francii a Anglii. Přináší bezprostřední informace o práci a životě presidenta dr. E. Beneše. Kromě textu přináší 15 dokumentárních obrázků. Cena Kčs 51.— i s poštovným.

STATNÍ NAKLADATELSTVÍ v Praze II, vydalo:

J. Honner: *Kubíček, kluk ze samoty*. 4. vydání. Obrázky i obálku nakreslil O. Cihelka. Cena seš. výtisku Kčs 15.—. Vyšlo v Knihnici vybrané četby pro mládež »Sad« sv. 34. — 4. vydání dokazuje, jaké oblíbení těší se kniha mezi mládeží.

Nakladatelství R. PROMBERGER v Olomouci vydalo:

A. Fröhlich: *Odvážné srdce*. Touha po dobrodružství je chlapcům vrozena a protože život jim zpravidla nedává velkých příležitostí, prožívají svá dobrodružství ve fantasiích a četbě. Seznamuje naši mládež s malým Jendou, sirotkem, který po čtrnáctém roku odchází z chudoby do pestrého světa potulných maringotek, tedy do prostředí, které láká svou exotickou a romantickou maskou, kde však platí stejně

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

Ročník XXIV.

Březen 1947.

Číslo 5. a 6.

Stanislav Blažek:

Učitelstvo hranického okresu v odboji 1939—1945:

Čeští učitelé byli vždy dobrými vychovateli jim svěřené mládeže. Od dob obrozenských vidíme je v zapadlých dědkách i ve městech tvořili duši české mládeže. Dvacet let samostatného státu umožnilo pak učitelstvu výchovu mládeže v duchu demokratických zásad pro uvědomělé vlastenectví.

Dne 14. a 15. března 1939 obsadila německá vojska české země. Učitelstvo čes. národností na Slovensku i v pohraničních oblastech Čech a Moravy bylo vypuzeno a vrátilo se smutně do Protektorátu. Zde navazovalo styky s kolegy na nových působištích a připravovalo boj proti německým okupantům země.

Také na hranickém okrese mnoho učitelů a profesorů trpělo za své přesvědčení a víru v opětnou svobodu vlasti. Byli vězněni a týráni, zakusili bezpříkladnou surovost vyšetřujících orgánů německé justiční služby, gestapa i soudců. Dny a měsíce ubíhaly v zatuchlých zdech vězení pomalu, mnozí hladověli, mrzli, klesali pod ranami surových gestapáků a čekali na své odsouzení. Ti, kteří se dočkali osvobození vzpomínají častokrát na ty, kteří zahynuli, byli umučeni a vítězství se nedočkali.

A doma nebylo o mnoho lépe. Učitelé byli nasazováni do továren na práci, školy zavírány. Českým dějinám, zeměpisu naší vlasti se nesmělo vyučovat. Český jazyk byl zatláčován a nahražován němčinou ve školách i v úřadech. Čeští učitelé nezapomínali však stále a při každé příležitosti uvědomovat českou mládež příklady z dějin a odstraňovat tak škody Němci páchané. Toto národní uvědomění bylo nejlepší zbraní českého národa proti úmyslům německých utlačovatelů. Konečně vojska našich velkých spojenců

osvobodila naši vlast, otevřela brány věznic a koncentračních táborů těm šťastným, kteří všechny ty hrůzy přežili.

Ale mnoho se jich nevrátilo. Jen v odbožce Svazu osvobozených politických vězňů v Hranicích je přihlášeno 7 manželek po zemřelých a nevěstných učitelích v soudním okrese hranickém, a dvacet učitelů a profesorů hranického okresu, kteří prožili peklo německých věznic. — Podáváme zde jejich stručný přehled, který však není úplný, neboť zachycuje jen dnešní stav. Učitelé, kteří po osvobození r. 1945 se z okresu odstěhovali, uvedeni nejsou, rovněž neuvádím učitele soudního okresu lipenského.

Zemřelí a nevěstní:

1. *Florián Beneš*, nar. 1. 5. 1884 v Blažovicích u Brna, ředitel stát. reál. gymnasia v Hranicích, byl zatčen gestapem dne 25. 10. 1941, odvezen do Oswiečimi, kde dne 15. 2. 1942 zemřel. Důvod zatčení: odbojová sokolská akce a styky s Jugoslavií. *Florián Beneš* zachránil a uschoval knihovnu vojenské akademie v Hranicích.

2. *František Čajka*, narozen dne 20. 8. 1890 v Černotíně u Hranic, ředitel újezdni měšť. školy v Hranicích, byl zatčen gestapem pro ilegální činnost a odvezen do Brna do Kaunicových kolejí. Dne 6. 4. 1945 byl odvezen pravděpodobně do Mauthausenu. Nevěstný.

3. *Lev Grill*, nar. dne 2. dubna 1914 v Novém Bohumíně, učitel měšť. školy, bytem v Hranicích, byl zatčen gestapem pro rozšiřování protinacistických kreseb a obrazů. Zemřel v Mauthausenu dne 13. 7. 1942.

4. *Alois Hradil*, nar. dne 21. 2. 1909 v Kelči u Hranic, učitel obecné chlap. školy, byl zatčen gestapem dne 25. 10. 1941 pro odbojovou akci tělocvičné jednoty Sokol. Zemřel v Oswiečimi dne 6. 4. 1942.

5. *Vojtěch Jasný*, nar. dne 10. 4. 1890, ředitel měšťanské školy v Kelči u Hranic, byl zatčen pro odbojovou akci těl. jednoty Sokol, jako starosta Sokola a zemřel v Oswiečimi.

6. *Jaromír Pukl*, nar. dne 27. 10. 1899 v Mysločovicích okres Holešov, odb. učitel měšť. školy dívčí v Hranicích, byl zatčen dne 22. 12. 1944 a odvezen do Brna do Kaunicových kolejí. Dne 6. 4. 1945 byl odvezen pravděpodobně do Mauthausenu. Nevěstný. *Jaromír Pukl* byl zakládajícím členem partyzánského oddílu »Záhoří« ve svazku partyzánské brigády Jan Žižky z Trocnova.

7. *Svatopluk Pazdera*, nar. dne 13. 7. 1904 v Daskabátě, pol. okres Hranice, říd. učitel v Olšovci u Hranic, byl za-

tčen dne 7. 9. 1940 a zemřel dne 17. 3. 1944 v Břehu u Vratislavi. Důvod zatčení: ilegální činnost ve skupině Huberta Pavezky, gen. Zahálky, špkt. Rípy atd.

Věznění:

1. *Stanislav Blažek*, nar. dne 11. 9. 1904 v Hranicích, učitel na měšť. škole chlap. v Hranicích, zatčen gestapem dne 3. 6. 1940 v Radíkově u Hranic, kde t. č. působil jako řídicí učitel a odvezen do věznice okresního soudu v Hranicích, později do věznice krajského soudu v Olomouci a odtud do věznice vrchního zemského soudu do Vratislavi. Lidovým soudem v Berlíně byl osvobozen. Důvod zatčení: příprava k velezradě a zemězrada. Propuštěn byl dne 23. 4. 1942 a dnem 31. 8. 1942 pensionován. Účastnil se ilegální činnosti jako organisáčnický a zpravodajský důstojník ve skupině špkt. Václavíka, Hrabovského, Kubíčka atd.

2. *Antonín Čajka*, učitel na obecné škole chlap. v Hranicích, nar. dne 19. 10. 1896 v Černotíně u Hranic. Zatčen dne 25. 10. 1941 a držen ve vyšetřovací vazbě u okresního soudu v Hranicích do 8. 11. 1941. Důvod zatčení: odbojová akce. Propuštěn bez nálezu.

3. *Dr. Alfons Glos*, nar. dne 13. 5. 1892 v Žeravicích, okr. Kyjov, profesor na stát. reál. gymnasiu v Hranicích, byl zatčen gestapem dne 1. 9. 1939 pro protinacistické řeči a chování a šikanování něm. bohoslužeb. Držen byl ve vyšetřovací a zajišťovací vazbě ve Štěpánově u Olomouce od 1. 9. 1939 do 8. 9. 1939, v Dachau od 8. 9. 1939 do 27. 9. 1939 a od 28. 9. 1939 do 5. 8. 1940 v Buchenwaldu. Propuštěn bez nálezu.

4. *Bohuslav Hajzner*, odb. učitel na chlap. měšť. škole v Hranicích, nar. dne 17. 10. 1910 v Kladníkách, okres Hranice, byl zatčen dne 25. 10. 1941 a držen ve vyšetřovací vazbě u okresního soudu v Hranicích do 6. 12. 1941. Důvod zatčení: odbojová činnost tělocvičné jednoty Sokol. Propuštěn bez nálezu.

5. *Jan Hausner*, nar. dne 28. 3. 1903 ve Výklekách, okr. Hranice, říd. učitel v Miloticích u Hranic, byl zatčen dne 10. 10. 1944 a dne 10. 11. 1944 propuštěn bez nálezu. Důvod zatčení: nabádání mladých hochů k akcím partyzánským a k přechodu na Slovensko.

6. *Ph. Dr. Antonín Hendrych*, nar. dne 6. 6. 1887, profesor na stát. reál. gymnasiu v Hranicích, byl zatčen dne 1. 9. 1939 a držen ve vyšetřovací vazbě ve Štěpánově u Olo-

mouce do 15. 10. 1939 pro ilegální činnost v odbojové skupině Hubert Pavezka, Dr. Sajdák, Alfons Glos, Václav Otáhal atd. Propuštěn bez nálezu. Dne 6. 12. 1939 zatčen po druhé a odvezen do garnisonní věznic v Olomouci a držen ve vyšetřovací vazbě do 11. 12. 1939. Důvod zatčení: ilegální činnost v odbojové skupině Pukl, Juklík, Leifer, Šumbera, Šesták. Propuštěn bez nálezu.

7. Emanuel Helštýn, nar. dne 3. 3. 1895 ve Slez. Ostravě, ředitel měst. školy v Kelci u Hranic, byl zatčen dne 30. 1. 1945 a držen ve vyšetřovací vazbě do 12. 3. 1945 v Brně, pro účast v ilegální odbojové organizaci. Propuštěn bez nálezu.

8. Josef Holeňa, nar. 22. 3. 1890 v Hustopečích u Hranic, řídící učitel tamtéž, byl zatčen dne 28. 2. 1941 a vyšetřován pro ilegální činnost odbojového hnutí v tělocvičné jednotě Sokol. Vězněn v Mor. Ostravě, Wohlau a Vratislavi. Propuštěn byl dne 29. 8. 1942 bez nálezu.

(Dokončení příště.)

Bohumír Indra:

Obyvatelé Hranicka v 16. a 17. století.

(Příspěvek k vývoji národnostních poměrů.)

Pro poznání národnostních poměrů našeho venkova na Hranicku v století šestnáctém a po válce třicetileté dochovaly se nám tři spolehlivé prameny. Jsou to urbáře hranického panství, jež obsahují seznamy poddaných všech vesnic, z nichž jeden je uložen v schwarzenberském archivu v Třeboni, dva mladší pak v zámeckém archivu v Lipníku nad Bečvou. Nejstarší z nich jsou Registra loučná a kopanná panství helfenstejského a hranického, založená za Jana z Pernštejna kol r. 1530.¹⁾ Obsahují kromě cenného materiálu pro dějiny poddanské četné staré názvy traťové, důležité pro otázku starého osídlení a jména téměř všech

¹⁾ Schwarzenberský archiv v Třeboni, sign. II 163/4. Zprávu o registrech podal zde již Ant. Fröhlich v čl. Nejstarší urbář panství helfenstejského z r. 1544 (viz Záhorskou kroniku XIX, str. 9 a n.) a otiskl několik ukázek. Registra jsou však starší, pocházejí z doby kol r. 1530, jak ukáží jejich rozbořem později. Nejzazší termín je počet při sv. Jiří 1533, podle poznámky píše S. z Markovic na fol. 153. Druhý urbář helfenstejského panství, uložený rovněž v Třeboni (Ant. Fröhlich otiskl z něho několik ukázek v Záhorské kronice XXI, str. 3 a n. v čl. Neznámý urbář panství helfenstejského), je rovněž starší a kladu ho do r. 1539.

osedlíků obcí panství hranického, drahotušského a helfenstejského. Druhým pramenem je urbář, založený r. 1569 za Jana Kropáče z Nevědomí na Hranicích, přesný a spolehlivý zejména pro dokonalé poznání hospodářských a sociálních poměrů každé jednotlivé obce Hranicka v té době.²⁾ Nejmladší pramen pak je urbář z r. 1663, revidovaný toho roku t. zv. revisitační komisí.³⁾ Poněvadž pořadí gruntů v obou posledních urbářích je dodrženo, můžeme přesně určit, kdo na gruntě po 100 letech seděl, které grunty a kde byly přistavěny atd. Právě proto jsou oba urbáře velmi cenné, neboť nám umožňují spolehlivě sledovat všechny změny, jež za sto let nastaly. Ukážeme to aspoň na změně povinností zákupních fojtství.

Podle urbáře z r. 1569 byli zákupní fojti povinni podle starého obdarování od pana Viléma z Pernštejna z r. 1515, daného fojtům a dvořákům, každý rok dovésti bečku deštíku vína. Kdyby panská potřeba nastala, musel se fojt sám vypravit ve zbroji na dobrém koni se zbraněmi na vojnu, a to v zemi i ven ze země. Při prodeji fojtství vyhradila si vrchnost z každých 10 zlatých 1 zlatý (dříve z 10 hřiven 1 hřivnu) auffanku. Z těchto starých povinností ponechal kardinál Dietrichštejn po Bílé hoře jen povinnost vožení vína. Manskou povinnost vojenskou proměnil v roční plat 6 zl. mor. na dva termíny, auffank zrušil. Také sedláky ro-

²⁾ Zámecký archiv v Lipníku n. B., odd. Hranice č. 19. Zprávu o Kropáčovském urbáři z r. 1569 podal a rozbor zápisů o Hranicích a Drahotuších otiskl Jakub Mráček v Záhorské kronice XVI, str. 102 a n., a XVII, str. 99 a n.

³⁾ Zámecký archiv v Lipníku n. B., odd. Hranice č. 23. Urbář není dosud znám. Visitační komise pracovala na Hranicku podle záznamů v urbáři od poloviny května do poloviny června 1663 a to dne 22. května v Olšovci, Partutovicích a Jindřichově, 23. 5. ve Strážce n. L., 28. 5. v Hrabůvce, Lhotce a Velké, dne 29. 5. v Nejdku, Bělotíně, 1. června ve Slavíči a Jezernici, 4. 6. v Lučicích, Blahutovicích a Polomí, 5. 6. v Heřmanicích, Dubu a Polouvsí, 6. 6. v Kozích Loučkách a Hluzově, 11. 6. ve Zbrašově, Ústí a Opatovicích, 15. 6. v Milenově, 16. 6. v Podhoří. Datum visitace v Černotíně, Uhřinově, Středolesí, Radíkově, Klokočí, Drahotuších a Hranicích není zaznamenáno. Urbář je vlastně opravený a doplněný elaborát první lánové visitace. Pro visitaci byl opsán starý urbář Kropáčovský bez jmen usedlíků a na jejich místa vepsána jména nových držitelů usedlostí. Staré robotní a platové povinnosti byly škrty upraveny podle současného stavu. Revisitační komise revidovala r. 1663 celý soupis a provedla některé škrty jmen osedlých, kde mezitím nastala změna. Jméno starého osedlíka uvádíme v seznamu v závorce za jménem osedlíka z r. 1663.

botné fojtům zrušil (ve Strážce n. L. na př. měl fojt dva robotné sedláky).

Urbáře zrcadlí nám tak spolehlivě poddanské poměry své doby, robotní povinnosti a platy i jejich změnu. Zaslouhují proto podrobného vědeckého zpracování po všech stránkách, neboť dosud nebyly využity. V rámci našeho sborníku není možno pro nedostatek místa podati vyčerpávající studii o těchto nejstarších urbářích našeho kraje. Omezujeme se tu jen na otázku národnosti a početního stavu obyvatelstva. Všimneme si tu jmen všech osedlíků našich vesnic a rozbořem českých a německých příjmení ukážeme, jak právě v 16. století německý živel z oblastí Jeseníků rychle pronikal do našeho kraje. Zde stýkaly se obě národnosti a podle urbářů můžeme dobře sledovati, jak hraniční čára mezi živlem českým a německým podléhala změnám. Národnostní složení některých obcí se několikrátě změnilo ku prospěchu té či oné strany, vcelku však německý živel postupoval, český ustupoval. Němci, kteří se usadili v místech, kde český živel odolal, podlehlí sami počestění. Právě v našem kraji najdeme hodně německých příjmení, částečně již zčeštělých, jež jediná zbyla po těchto kolonistech. Urbáře nám zároveň dokládají, které rody v kraji a v obcích již tehdy sídlily, resp. odkud mnohé rodiny pocházejí. Příjmení nejsou sice ještě ustálena, ale mnohá se odtud dochovala až dodnes. I podle stručného výčtu jmen osedlíků každé obce učiníme si dobrý úsudek a její velikosti a národnosti obyvatel v té které době. Poněvadž naše prameny podávají vlastně nejstarší seznamy osedlých všech vesnic, uvítají je nejen místní kronikáři, ale všechny rody, jež mají pochopení pro tradici a opravdový zájem pro minulost své obce a vlastního rodu. Pozdější sled osedlíků na jednotlivých grunttech najdeme už v lánských rejstřících, zpracovaných na základě druhé visitační komise v sedmdesátých letech 17. století, souvisle pak podle nejstarších dochovaných gruntovních knih každé obce, jež pocházejí většinou z konce 17. a pol. 18. století.⁴⁾

K hranickému panství, s nímž bylo po Bílé hoře sloučeno panství drahotušské, patřily podle urbáře z r. 1569 tyto obce (v závorce uvádím počet usedlostí): Hranice (310), Olšovec (30), Partutovice (33), Jindřichov (43), Strážce n. L. (47), Nejdek (20), Běloutín (64), Lučice (11), Blahutovice

⁴⁾ Jsou uloženy v zemském archivu v Brně.

(21), Heřmanice (18), Dub (15), Polouves (11), Kozi Loučky (14), Polom (33), Zbrašov (14), Hluzov (15), Černotín (37), Ústí (16), Opatovice (32), Drahotuše (91), Slavíč (22), Jezernice (56), Podhoří (21), Uhřínov (13), Středolesí (18), Radíkov (21), Milenov (33), Klokočí (24), Hrabůvka (14), Lhotka (9), Velká (35).

Celkem tedy bylo na hranickém panství r. 1569 osedlých gruntů 784, na drahotušském 357. Na obou panstvích pak (jež měla společnou vrchnost) celkem 1141 poddaných. Podle berňových soupisů zvýšil se počet poddaných v letech 1604—6 na 1186, ale poslední předbělohorský držitel panství Václav Mol z Modřelic přiznával v letech 1618—19 na obou panstvích opět jen 1097 osedlých. Nesmíme ovšem zapomínati, že tu jsou čítány jen hlavy usedlostí a to ještě bez gruntů svobodných. Chceme-li dostati aspoň přibližně skutečný stav obyvatel každé vsi, musíme počet gruntů násobiti průměrně číslem 7 až 9, t. j. počtem rodinných příslušníků, čeledi atd., která se nepočítala. V r. 1663 jsou sice skoro všechny grunty opět již osazené, avšak průměrný počet rodinných příslušníků na usedlosti byl zajisté mnohem nižší, jak ostatně vidíme již při srovnání s pozdějšími soupisy.⁵⁾

Všimněme si nyní obyvatel našich obcí v letech 1530, 1569 a 1663 podle urbářů. V jednotlivých obcích seděli tito osedlíci:

Olšovec.

Kol r. 1530:

Zaruš, Hluch, Junek, Reček, Barský, Jakšova, Řehoř, Črný, Churý, Kotrč, Pavel, Jelen, Janíčková, Krch, Bartoň, Novák, Herman, Prokop, Vašek, Vlk, Řeháček, Jan Filipů, Bamza, Klimek, Martin, Matěj, Němec, Mička, olšovský mlýn, fojt. (Reg. loučná, f. 90.)

R. 1569 (osedlých i s fojtem nákupním 30):

Šimek Hrubec, Jindra Klaudovů, Leda Vašek, Jan Odstrčil, Mikuláš fojt nákupní, Matěj Slovák, Martin Biskupů, Jiřík Řehůla, Šimek Černý, Pavel Kreipl, Jura Prokopů hejný, Matouš Chluma, Matěj Merez, Jan Příbyl, Tomáš Levů, Eliáš Hereš, Jiřík Juřena, Urban Roháč, Václav Plesník, Mikuláš Lev, Vítek Roučka, Jan Scházel, Jan Klímků,

⁵⁾ Fr. A. Slavík: Morava a její obvody ve Slezsku po třicetileté válce (Telč 1892). Srovnej též čl. Jaroslava Novotného: Moravský berní systém v století XVII, ČMM str. 145 a n., čl. Jiřího Radimského: Vývoj obyvatelstva na Moravě do r. 1857, VVM, str. 72 a n.

Jiřík Zeida, Jan Kalifa, Matěj Černý, Matouš Mračno, Pavel Plesník. Nově osedlí: Adam Novák, Jakub Hluchý. (Urbář 1569, fol. 15—30.)

R. 1663 (sedláků s potahy 25, zahradníci 2, chalup. 4):

Jiří Sekanina, Jiří Prokeš, Daniel Skříčka, Jiří Letoch (dříve Jiří Navrátil), Václav Řehula fojt zákupní, Jan Prokeš, Pavel Roháč, Václav Řehula, Tomáš Roháček, Jan Humpřily, Martin Machů, Matouš Herman, Jiří Třetina, Pavel Myška, Martin Sekanina, Wentzl Rysser (dříve Toman Jurka), Jiřík Černey, Ondřej Suchánek, Václav Machaňa, Martin Machů, Ondřej Šindler, Jan Skalička, Václav Machů (dříve Andres Hleslar), Václav Mikulík, Georg Navrátil (dříve Václav Ryska), Jan Biskup, Pavel Plyska, Matěj Řehula, Pavel Řehula, Pavel Plesničků, Václav Stupar. (Urbář 1663, fol. 15—30.)

Partutovice.

Kol r. 1530:

Rehoř, Vašek, Jan, Prokop, Blažek, Mikuláš, Crba, Ludmar, Urban, Adam, Vilémek, Jakub, Adam Babíkuo, Petr, Vilémuo Mihal, Jan Vilémuo, Krystan, Vencl, Tomek, Bernard, Ještap, Doml, Akštýn, Mihal fojt, Toman Akštýn, Matěj Starnostky, Jíra Holubec, Bartoň Krmásek, Jan Řehořka, dvůr Kokotův, mlynář na mlýně podleském (reg. loučná, f. 92).

R. 1569 (osedlých i s fojtem zákupním 33):

Adam Řeháčků, Tomek Motyčka, Havel Akšteyn, Pavel Matoušků, Jakub Prokopů, Tomáš Kunčík, Jokl Loudnar, Martin Neckař, Bartoš Loudnar, Tomáš Štefků, Jan fojt zákupní, Jan Joštů, Jan Prokopů, Jan fojtů syn, Prokeš Řehořů, Jan Hymzuze (!), Pavel Michálek, Vašek Štefků, Jan Krystanů, Vítek Matoušů, Jan Adamů, Prokys Bernardů, Pavel Holeyků, Petr Vilémů, Jíra Baďura, Jan Loudnar, Matěj Thomanů, Martin Matoušků, Grygar Honů, Mikuláš Nykl, Michal Tomanů. Nově si grunt postavil Jan Barvíř. Na podleském mlýně sedí Valenta, mlynář podleský. (Urbář 1569, fol. 31—43.)

R. 1663 (sedláků s potahy 29, zahradník 1, chalupníci 2):

Pavel Skalica, Pavel Kohout, Pavel Čapek, Martin Čapků, Adam Kubáč, Jakub Kubík, Adam Macíček, Jakub Groman (dříve Maryna Gromanka), Tomáš Jakeš, na fojství: Jiří Vinklar a Daniel Stržínek fojt zákupní, Jakub

Keclík, Macek Mynářů, Tomáš Stryk, Jíra Proksínků, Jan Hynčice, Jan Michálek, Pavel Kohout, Václav Hybnar, Pavel Lynhart (dříve Jiřík Urbaník), Pavel Vinklar, Georg Novák (dříve Ondřej Plesník), Jan Bláha, Jíra Tesař, Pavel Sedlák, Tomáš Panáček, Jakub Machaňa (dříve vdova Jana Macháka), Jeremiáš Malouch (dříve Adam Tkadlec), Adam Tkadlec (dříve Jan Balhar), Matěj Čapek, Matěj Zdražil, Jan Hynčice. Nově chalupa na obci postavená Pavla Havlova. (Urbář 1663, fol. 31—43.)

Jindřichov.

Kol r. 1530:

Hans Puchan, Jiřík mlynář, Kašpar Řečený, Štěpán, Foltyn, Kot Mathús, Valenta, Burda Tomek, Nykel Wolf, Long Nik, Jan Nebojse, Bartoš, Vašek, Janičkuo, Jura Potočník, Pavel Polášek, Jan Havran, Vašek Havran, Jiřík Šplhal, Jan Burda, Jan Měseček, Voynar, Maršálek, Bartoš Špoříšek, Pavel Straka, Jon Šteflů, Machalka, Ondra, Šimek Štěpánuo, Vítek Buček, Filip Klajvar, Hanuš Klajvar, Pavel Kljnar, Jan Heškar, Filip Bílý, Filip Lamba, Hanuš Jesmanuo, Jan Šilink, Mikuláš Vrba, Nikel Kluvar, Holek, Šimek, Hanuš Tchoř, Foltin Vrána, fojt (reg. loučná, f. 93—94).

R. 1569 (osedlých i s fojtem zákupním a mlynářem 43):

Pavel Sporeyšů, Vítek Feykus, Martin Zedník, Kašper Místr, Jan Klevar, Jura Klevar, Jura Valouchů, Matouš Stanků, Foltyn Volfů, Jakub Blažků, Ondra Valentů, Jiřík Těžkého, Vavřinec Maršálků, Urban Palášek, Pavel Havranů, Jan Potočník, Jan Měsíčků, Jan Kohout, Štěpán Preys, Kašpar Horní, Adam Potočníků, Havel Měchař, Jíra Sporeyšů, Šimek Cytryk, Pavel Štaflů, Tomek Machalů, Havel Maršálek, Jan Těžkey, Mikuláš Klevar, Urban Filipů, Vítek Klevarů, Jura Klevar, Jura Esslar, Ondra Maley, Bortl Herman, Urban Kosmar, Jan Šimků, Volf hajný, Tomek Klevar, Bartoš Šimáčků, Jakub Šimáčků, Ondra Bartošů, Jan Puchšů. Nově se osadili: Ondra Paular, Beneš Baba, Kašpar Balhar. Mikuláš fojt zákupní, Vávra mlynář. (Urbář 1569, f. 44—46.)

R. 1663 (sedláků s potahy 36, zahradníků 7, chalupníků 6, mlynářů 2):

Michal Wyllarth, Martin Herman, Václav Hynčice, Jan Urbas, Jiřík Hybnar (dříve Ondřej Hybnar), Martin Moczek, Pavel Valouch, Prokeš Levů, Jan Čihalů, Martin Kuba,

Tomáš Valouch, Tomáš Balhárek, Tomáš Klevar, Martin Czedlmann, Dobiáš Havran, Pavel Pekárek (dříve Jan Klimek), Jan Ondrů, Jan Kohout, Václav Kohout, Tomáš Valentů, Matěj Moczkuv, Jeremiáš Prokšů, Pavel Prokšův, Dobiáš Stryk, Martin Vaňků, Matěj Tomčarův, Jan Schlosar, Pavel Cech, Jan Foltasar, Matěj Vaňků (dříve Václav Vaňků), Martin Cech, Martin Valouch (dříve Jan Klevar), Tomáš Eslar, Mikuláš Bartošův, Jan Hertzig (dříve Martin Valouch), Daniel Herman, Václav Čoček, Remeš Fouskú, Jiřík Hertzig, Martin Bartošů, Jiřík Váňa, Pavel Mikulášův, Jira Balhar, Dobiáš Foltýnek, Adam Kunčík, Margeta Maluška vdova, Václav Šlosar fojt zákupní, Jira Váňa mlynář na pustém mlýně, Tomáš Staněk, Jan Vaňků, Pavel Strykú, Michal Klyz mlynář dolní, obecní kovárna (urbář 1663, f. 44—62).

Střítež n. L.

Kol r. 1530:

Jan Matušuo, Ondra, Vašek, Šimek Olejník, Bartoš, Jan Karas, Jokl Petr, Vašek Mikšů, Vašek, Lazný Jan, Mach Karáskú, Jiří Kostelník, Deml, Vávra Potočný, Vašek Janičkú, Tlouc, Blažek, Andres, Štěpánek, Páteř, Rejtarka, Blažek Martinuo, Pavel Tomanuo, Ondra Martinů, Jakub Potočník, Foltin, Šimek Martinů, Jakub Veselský, Michal Kunát, Adam, Mikšova vdova, Smočen Jan, Šimek Tkadlec, Mikuláš Tkadlec, Štefl, Řehoř Mach, Vávra Matějú. (Reg. loučná f. 95—96.)

R. 1569 (osedlých s fojtem zákupním a jeho dvěma sedláky, mlynářem a zahradníky 47):

Matěj Kaně, Jan Vávru, Jakub Šatánek, Matěj Šimkú, Bartoš Šatánek, Matěj Adamů, Jan Rek, Valenta Mikšík, Martin Máchal, Pavel Dvorský, Matěj Mikulášů, Jan fojt zákupní, Adam Pevný, Jira Klimkú, Vašek Neitar, Dobeš Machů, Jura Sedlák fojtů, Vašek Černý, Šimek Melych, Mikuláš Chromý fojtů sedlák, Matěj Kunatan, Šimek Lev, Martin Novák, Ondra Haluza mlynář, Petr Bernartů, Bartoš Netar, Jura Štourek, Jan Melich, Jan Ondrů, Mikuláš Míšek, Jura Jelito, Jira Levů, Matěj Šrámek, Dobeš Veselský, Jura Slavík, Jan Duchoň, Jakub Klečka, Jan Sova, Václav Pastrňák, Adam Trchala, Jakub Sova, Jura Hanáč, Adam Palásek, Jira Kozák, Mikuláš Žopský, Dobeš mlynář, David mlynář, Jura Racek (urbář 1569, f. 63—77).

R. 1663 (sedláků s potahy 27, lhotníci 2, zahradníků 13, chalupníků 8, mlynáři 2):

Tomáš Bobek, Pavel Šrom, Matěj Šatánek, Jan Šerey (dříve Adam Koudelka), Jira Dostál, Pavel Holey, Matěj Valenta, Matěj Bíley, Jira Holey, Matěj Macků, Bartoloměj Knop, Matěj Stržínek fojt zákupní, Jira Voldán, Jira Klevar, Jira Šatánek, Václav Eslar, Jiřík Sedlák (dříve Tomáš Sedlák), Šimon Feglar, Anna Keclíčka vdova, Tomáš Čaputa, Pavel Macků, Dobiáš Dostálů, Pavel Čihala, Pavel mlynář horní, Pavel Brhlík, Matěj Hapal, Václav Hynčice, Tomáš Duchoň, Jan Klos, Pavel Šlosar, Jira Foltýnek, Daniel Čihala, Dobiáš Stahala, Pavel Doblýska, Jira Lev, Jira Škop, Václav Kuzepelychů, Jakub Šerey, Tomáš Černey, Tomáš Foltýnek, Pavel Trousek, Jan Bekárek (dříve Václav Humplík), Matěj Horáč, Matěj Klumpar, Martin Tomšar, Jan Zima élynář, Mikuláš Čaparka. Nově osedlí: Martin Pasteyřík, Jakub Eslar, Václav Pasteyřík, Matěj Tkadlec, Václav Saneytrík. Po r. 1663 vystavěli si na obci Jan Trousek a Jan Holeyk. (Urbář 1663, f. 63—77.)

Nejdek.

Kol r. 1530:

Pešek, Tomek, Urban, Jura Holas, Vaněk, Jan Horčice, Pavel Hanek, Jakub, Burda, Jelenek, Rozsypal, Petr, Šimek Krajsí. (Reg. loučná, f. 96.)

R. 1569 (osedlých 20):

Blažek Burger (psán též Burgeš), Jiřík Drasta, Jiřík Urbanů, Pavel Holas, Pavel Vlček, Jan Valný, Pytr Knap, Jan Hejthman, Jira Jestřáb, Jan Drasta, Jakub Maršálek, Dobeš Krejčí, Šimek Kučera, Mach Hrubý, Tomáš Huš, Jan Smutek, Mikuláš Veselský, Hanzl Haykl z Bělotína, Klimek fojt starý, Lukáš fojt zákupní, Jan Horčice mlynář. (Urbář 1569, f. 78—86.)

R. 1663 (fojt zákupní 1, sedláků 13, zahradník 1, chalupníků 6, mlynáři 2):

Jakub Holas, Jakub Špalek, Martin Vinklar (dříve Martin Drasta), Matěj Klevar, Martin Bednář, Josef Bartoš, Jira Groman, Georg Saltzer, Jiřík Sedlák, Jan Čihala (dříve Jiřík Čihala), Martin Hrubec, Jan Šimáček, Hans Váňa, Martin Popp, Dobeš Novák, Jira Maňásek, Michal Walter, Matěj, mynář, Jan Bartoš, Pavel Černý, Tomáš Andres fojt zákupní, Martin Bednář, Jira Wykh mynář (urbář 1663, f. 78—86).

(Pokračování.)

Eduard Scheich:

Dějepisná data ze Spálova a Luboměře.

(Dodatek v kronice obecné školy ve Spálově z r. 1875.)¹⁾

Přeložil a poznámkami opatřil František Šustek, Spálov.

O původu Spálova a Luboměře nebylo dosud nic určitého zjištěno, ale je velmi pravděpodobné, že obě obce byly založeny v době Přemyslovců.²⁾ V kostelním inventáři,³⁾ který byl nalezen v zámku, je poznámka, že po vystoupení českého reformátora Jana Husa, obyvatelé Spálova a přifařené obce Luboměře přijali husitské učení a že v obou obcích měly své kostely. Později připojili se k protestantskému učení, což také potvrzuje skutečnost, že je na kostelní věži ve Spálově zvon s nápisem »O rex gloria veni cum pace« a s letopočtem MCCCCXCIV (1494), který lid stále nazývá jménem Luther (»Lutrián«).⁴⁾ Podobný zvon nacházel se též na kostelní věži v Luboměři, ale protože se při požáru kostela v roce 1824 rozpuhal, byl roztaven a znovu ulit.

Tím, že protestanté po bitvě na Bílé hoře 8. 11. 1620 byli všude utlačováni a pronásledováni, bylo způsobeno, že oby-

¹⁾ Eduard Scheich, spálovský nadučitel, pocházel z Hradce u Opatovic, z učitelské rodiny. Narodil se 3. února 1826 na Podolí u Hradce, jako syn Martina Scheicha, učitele na Hradci a jeho manželky Mariány Blahutovy. Ve Spálově působil jako »rektor« od 27. 7. 1853 až do roku 1892, skoro 40 let. Do Spálova přišel jako mladý svobodný učitel, ale záhy se pak oženil s Annou Robičkovou, dcerou panského zahradníka Jana Robička ze Bzence na Moravě. Ve Spálově se jim narodilo sedm dětí: Rudolf, Otto, Augustin, Eduard, Josef, Karel, Hermína Marie a Theodor Jan. Scheich byl podle vyprávění pamětníků výborným učitelem a dokonalým hudebníkem. Hrál velmi dobře na varhany, klavír, housle a řadu dechových nástrojů a pozvedl k vysoké úrovni kostelní zpěv a hudbu. Učil mládež hudbě, zvláště houslím (za 35 grejcarů měsíčně) a zpěvu (zdarma). Vedle učitelství a varhanictví zastával ještě funkci poštmiřskou na spálovské poštovně, o jejíž založení se zasloužil. Poštovní službu vykonával nejdříve v činné službě učitelské, pak v ní setrval i po přeložení do výslužby. Pošta byla umístěna v panském domku č. 64 u rybníka, jemuž se podnes říká »stará pošta«, a který je dnes blízky zříceniny. Před založením pošty ve Spálově docházeli obecní sluhové (»policajti«) nejdříve dvakrát týdně, později každodenně na poštu do Potštátu. Scheich se také přičinil o to, že byla ve Spálově v r. 1873 postavena na místě Čechova gruntu č. 67 nová škola, protože dosavadní škola na čís. 170 (dnešní obecní dům) nedostačovala velkému počtu žáků.

Eduard Scheich v r. 1875 sepsal a vzorně dále vedl školní kroniku, nejdříve německy, později česky. Národnostně nebyl Scheich vyhra-

vatelé Spálova a Luboměře zase víc a více přistupovali ke katolické víře, protože se udává, že kostely ve Spálově a v Luboměři po dlouhém čase, asi kol roku 1622,⁵⁾ byly kacířům vyrvány, ale teprve v roce 1640⁶⁾ byl ustanoven zase farář u kostela, zasvěceného sv. Jakubovi. V roce 1408 byl jeden kněz povolán ze Spálova do Potštátu, pravděpodobně proto, že pro husitství nemohl ve Spálově obstát.⁷⁾ Důkaz, že již ve 14. století byla ve Spálově fara.

Statek Spálov, ke kterému patřily obce Spálov, Luboměř a Barnov, byl podle Wolného Topografie částí panství potštátského. V roce 1330 prodal Zavěl Potštátský olomouckému biskupu Konrádovi pro olomouckou kapitulou polovinu kojetínského zboží, k němuž patřil též Potštát. V roce 1359 jmenuje se pán Půta z Potštátu, jako majitel těchto

něh, což bylo způsobeno okolností, že jeho manželka byla Němka, stavěl se však důsledně proti úsilí poněmčiti spálovskou školu a tím také přispěl platně k tehdejšímu boji o udržení češtiny na Spálovsku. Scheich vepsal do školní kroniky dodatek, nazvaný »Dějepisná data ze Spálova a Luboměře«, napsaný v r. 1875 a doplňovaný do r. 1885. (V originálu: Chronik der Volksschule in Sponau 1875, Nachtrag. Geschichtliche Daten von Sponau und Laudmer.) Je to první nám známý pokus o stručné vyličení dějin Spálovska. K tomuto stručnému přehledu použil Scheich jednak Schwoye a Wolného, jednak také nahlédl do farního archivu a zvláště též do archivu zámeckého, tehdy bohatého, který byl bohužel v r. 1885 zničen. Proto jsou Scheichovy údaje z novější doby spolehlivé a mají cenu i při své stručnosti. Scheich zpracoval později podrobnější rukopisné dílko o dějích Spálova, které věnoval rodině Baurů, ale toto je nám nyní nepřístupné, protože nevíme, kam se zatoulalo (prý do Austrálie za druhé světové války). Ed. Scheich dožil se vysokého stáří skoro 90 let. Zemřel jako nadučitel ve výslužbě a c. k. poštmiř po plodném, práci vyplněném životě, 21. května 1915. Pohřben byl na spálovském hřbitově do hrobu své dříve zemřelé manželky.

²⁾ Podle starého a dodnes živého lidového podání, stávala před založením Spálova na jeho dnešním horním konci dědina Polom (»Důhý Polomí«).

³⁾ Z roku 1804.

⁴⁾ Tento starý zvon »Lutrián« byl se dvěma jinými zvony z XVIII. stol. zrekvírován k válečným účelům v r. 1916. Zasluhou kronikáře Rud. Mika v Luboměři zachovalo se nám z něho aspoň původní srdce.

⁵⁾ Ještě v r. 1624 byli ve Spálově evangeličtí predikanti (CMM 1915 192), a i správce tehdejšího katolického majitele panství Gottfrieda Breunera, císařského plukovníka, Matěj Jakeš, byl evangelického vyznání. (Oderská matrika evang. 127, Gruntovnice Barnov I., fol. 94.)

⁶⁾ Dle Rolledra (Geschichte der Stadt Odrau) str. 217, je ve Spálově již 1634 farářem Tobiáš Florantius, r. 1635 Kašpar Kress. Wolný udává ustanovení faráře Tobiáše Florantia ke dni 10. května 1634.

⁷⁾ Tato Scheichova domněnka o příčině přeložení není ničím doložena (smrt Husova až 1415!)

statků. Po několika letech, totiž r. 1377 přenechal Boček z Kunštátu, Poděbradský zvaný, své manželce Elišce statek Potštát, jako dědictví, za cenu 750 stříbrných grošů, ale již v roce 1408 byl statek prodán Tasovi z Prusinovic, který přijal jméno Potštatský. Jeden z jeho nástupců, jménem Dětrich Potštatský z Prusinovic zanechal vícero synů, kteří se o dědictví podělili.

Jednomu z nich připadl statek Spálov r. 1538.⁸⁾ Jeden nástupce téhož se jmenoval Žibřid od 1573 do 1592 a psal se pánem »na Spálově«. Jeho dědic Bernard Potštatský z Prusinovic prodal v roce 1611 statek Spálov s patronátním právem, s jedním dvorem, s ovčírnou, s pivovarem a se zahradami, pak Luboměř s jedním dvorem a s dědičným fojtstvím paní Kristině z Rogendorfu a Möhlenburgu za 31.000 florentských zlatých. Po její smrti propadl statek fisku.

Ve spisech z r. 1627 byly nalezeny zmínky o procesu, nazvaném »Fiscal Procissus«, kterým sám císař Leopold rozhodl tím způsobem, že byl statek přiznán paní Konstantině, vdově po Zikmundu svob. pánu z Landavy, rozené svob. paní ze Stadelau, a že jí bylo povoleno, že mohla prodluhy statek prodati, což se také stalo. Kašpar svob. pán ze Scherzu koupil tento statek v r. 1669. Tento pán chtěl na místě, kde nyní stojí Heltinov, postavit dvůr, což ale bylo znemožněno jeho brzkou smrtí. Jeho syn a dědic, Karel Ferdinand svob. pán ze Scherzu, upustil od zamýšlené stavby, protože se mu půda na tomto místě nezdála výnosná, a postavil z připraveného materiálu 8 domků⁹⁾ a nazval toto místo, které se dříve jmenovalo Haltinov, Scherzhof, Scherzdorf, 1719. V roce 1688 byl Pavel Přerovský presentován za faráře ve Spálově tehdejším majitelem a patronem svob. pánem Karlem Ferdinandem ze Scherzu.

V této době vrchnost opuštěné grunty zčásti přivtělila ke statku, z části je za nízké nájemné propůjčila osedlým, později je dala uživatelům zčásti za výkup, zčásti též bez výkupu připsati. Podle tehdejších majitelů jmenují se podnes tyto díly: Tomanovsko, Novákovsko, Kohútovsko, Rychlovsko. Tehdy asi byla již též dána učitelům k užívání část pozemku na Novákovsku za velmi nízké nájemné.

⁸⁾ Mladota Potštatský z Prusinovic.

⁹⁾ Podle gruntovnice Heltinova bylo domů vystavěno 15 v letech 1705 a 1706.

V roce 1729 povstal spor, kdo má právo jmenovati učitele (Schulmeistra), zda pán statku nebo farář, načež byl v příštím roce ustanoven dekretem konsistoře Jiří Wawerka, narozený v Pusté Polomi. Farářem byl tehdy Ondřej Mader. Současně byly také stanoveny příjmy učitelovy. Všeobecná regulace platů byla zavedena pak v r. 1788, jak je uvedeno na počátku školní kroniky.

Po smrti svob. pána ze Scherzu obdržela statek paní Barbora Pavlína svob. paní z Bocku, rozená ze Scherzu, která zase statek přenechala dcerám své starší sestry Rosalie Ludvíky, provdané za pána z Danhausenu na St. Jičíně, totiž Marii, ovdovělé Potštatské z Prusinovic a Anně Josefě, provd. ze Zeno. Mezitím spravoval Spálov rytíř ze Zeno, ale jen 6 roků, neboť již v r. 1730 prodal svob. paní z Bocku statek pánu Rudolfo Landelinovi rytíři z Fragsteinu, pánu na Nimbsdorfu, Posenicích a Krugu, za částku 66.000 zlatých florentských.

V roce 1743 byla majitelkou statku Antonie svob. paní Závíšová z Osenice, roz. z Fragsteinu. Jejím manželem byl Emanuel Kajetán svob. pán Závíš. Z tohoto manželství vyšel syn Emanuel svob. pán Závíš z Osenice, který statek převzal v r. 1769. Po 17 letech, t. j. 1786 předal majetek svým synům Antonínu a Emanuelovi za cenu 80.000 florentských, načež zemřel v r. 1787. Tito dva bratři rozdělili si dědictví, a Antonín svob. pán Závíš z Osenice dostal Spálov, Emanuel panství Vítkov ve Slezsku. Po smrti prvního r. 1841 dostal panství Spálov jeho nejstarší syn Mořic, jeho mladší bratr Antonín zdědil po bezdětném strýci Emanuelovi panství Vítkov.

Sotva převzal nový majitel spálovský statek, potkalo ho neštěstí. Zámek s hospodářskými budovami byl zničen požárem, založeným jakýmsi zlomyslným člověkem, načež byly hospodářské budovy od základů znovu postaveny, zámecká budova byla ale zvýšena.¹⁰⁾ Veliká vydatná se stavbou spojená byla příčinou, že les, který byl tehdy v dobrém stavu, byl více než bylo prospěšno těžbou vyčerpán, takže

¹⁰⁾ Požár byl založen 4. dubna 1845 a zničil všechny hospodářské i správní budovy zámku, dále též pivovar a lihovar (Farní pamětní kniha od r. 1750). Dle vyprávění pamětníků zapálili panskou stodolu nějakí ovčáci (ovčáci) z rodu Hurdusova na č. 43, kteří byli vězněni v zámeckém areálu. Jejich příbuzní jim poslali do žaláře pecen chleba, v němž byly zapečeny plínky a křesadlo. Tím jim umožnili z vězení uprchnout a pomstít se za věznění založením požáru. Teprve později byli ovčáci dopadeni a přinuceni k doznání.

po léta velmi málo dřeva mohlo být odprodáno. Mořic svob. pán Závís, oženěný s Louisou svob. paní Sedlnickou neměl mužských dědiců, a protože statek byl velmi zatížen, prodal jej v r. 1883 pánu hraběti Kinskému, vlastně pánu hraběti Ad. Dubskému. Již po dvou letech r. 1885 prodal jej nový majitel zase pánu Viktoru rytíři Bauerovi. Mořic svob. pán Závís koupil si malou realitu v Kottling Neusiedel u Staatz v Dol. Rakousích, kam se odstěhoval se svými dvěma dcerami, ale již v roce 1885 zemřel a byl pochován na staatzském hřbitově.

Císařským patentem ze dne 21. listopadu 1832 byl Spálov povýšen na městečko (trhový městys) a od té doby konají se v něm dva výroční trhy.

Jos. Krumpholz:

Zimy a mrazy v dávnou i nedávnou u nás i kolem nás.

I když živým kořenem dějinného vývoje lidstva jest idea — myšlenka, přece nejsou bez vlivu ani změny podnebí, počasí, epidemie a pod. události...

Co dokáže mráz? - Když r. 1242 zamrzl Dunaj v Uhrách, pronikli Tataři až do Dalmacie... A když r. 1792 zamrzlo holandské loďstvo v Texlu, poddalo se hrstce francouzské jízdy bez jediné rány z děla...

A co u nás kdy dokázal mráz a tuhá, dlouhá zima?

R. 1587 byla od sv. Martina (11. XI.) až do velkonoc tak tuhá zima, že vody zamrzly a mlýny i pily valašské stály jak za nejsušších let. Předtím už r. 1556 bylo zas tolik sněhu, že ještě 18. února byla zaznamenána neobvyklá sanice a tím i důkaz, že již tehdy i u nás byly sáně známy.

Potom už nebylo takové zimy až zas ve století XVII. r. 1602, 1607, —26, —27, —29, —41, —62, —63, —70, —93 a 1696.

R. 1602 zničil mráz na den sv. Petra a Pavla (29. VI.) vše tak, že byla z toho dražota taková, že lidé jedli kdejaké rostliny a mřeli z nich. Měřice »rží«, (t. j. asi 61 litrů žita) bylo za 50 zl., pšenice za 60 zl., ječmene za 40 zl. Ale kdo měl tehdy tolik peněz, aby si to mohl koupit a — kde, když trhy byly vzácností a 1 zl. rýn. (60 kr.) rovnal se téměř kopě míšenských (70 kr.).

Neobyčejně krutá byla zima i r. 1607-8; postihla celou Evropu; začala před vánocemi a potrvala téměř do polo-

viny června r. 1608. Pomrzlo v ní mnoho lidí, také vojáku cestou z Holešova Přerovskem do Slezska i zvěře, jak na jižní Moravě i r. 1627. — Pro velké mrazy r. 1629 byla tak malá úroda a taková dražota, že chudí i hladem umírali.

Dlouhá pak byla zima r. 1641, a ještě delší r. 1662-63; od sv. Ondřeje (30. XI.) až do Matěje (24. II.). Na panství *Lipenském* tehdy mnoho ovec pomrzlo.

Také r. 1670, jak i 1607, mnoho lidí stalo se obětí zimy. Silný pozdní mráz 15. V. 1693 zavinil, že t. r. nebylo zeleňiny ani obilí a nastal hlad, že se lidé i kořínky živili.

V XVIII. stol. byly velké zimy r. 1709, 1711, —16, —26, 1739/40, —76, —81, —85 a 1790-96.

Nouze r. 1710 dosáhla vrcholu nesmírnou zimou, která uhodila téměř v celé Evropě r. 1709 tak, že osení i víno zakrsalo a nastala neúroda i hlad a ke všemu tomu přidružil se r. 1710 i mor — a umřel i císař Josef I. (17. IV. 1711), jenž opravdově pomýšlel na provedení oprav. Hladem a zimou r. 1711 trpěla i zvěř, že až do měst (i do Vídně) zabíhala. R. 1716 zavinila krutá zima i pád dobytka u nás.

Bez ledu zato byla zima r. 1724, jak zase velmi tuhá byla r. 1726, o níž psaly i »Pražské poštovní noviny«.

Nejdelší zima XVIII. stol. byla r. 1739-40. Trvala celého půl roku (od 24. X. 1739—13. VI. 1740) a teploměr klesl tehdy ve středním Německu již 27. XI. na —25°. Pomrzlo v ní nejen mnoho dobytka, ale i nemálo lidu a způsobila takovou bídu, že císař Marie Terezie darovala Moravě na její ulehčení příjmy z mýta. — Největší však (jen o málo mírnější nezapomenutelné zimy r. 1929) byla zima roku 1776. Byla tak krutá, že na *Hostýně* museli pít vodu ze sněhu, poněvadž pro množství sněhu a přehrozně mrazy, nebylo k pramenům přístupu. Ještě i 26. V. sněžilo a voda zamrzla víc než na palec (2.63 cm) a na *Hostýně* a kolem něho poschly lesy. Potom v srpnu a září nastala však nesmírná vedra, jež trvala až do 15. IX. Obilí se však urodilo u nás obtojně a ovoce na *Bystřicku* hojně.

I za císaře Josefa II. postihly náš kraj silné zimy, ač žádná již ne taková, jak r. 1776, nebo r. 1929 nebo 1947. Tak r. 1781 ještě v květnu byly mrazy a obilí jimi velmi utrpělo. I r. 1785 ještě koncem února byly takové mrazy, že se krávy musely přikrývat houněmi a 15. IV. se jezdilo i na *Hané* na saních; a za týden (24. IV.) nastaly povodně.

Mírné zato byly zimy r. 1790-91, a 1796; tak mírné, že v únoru se sely jařiny; ale v květnu se zima vrátila a zničila zejména úrodu ovoce. — Ještě teplejší byla pak zima r. 1796, již podobné ani nejstarší lidé nepamatovali. Sedláci orali po celou zimu až do 20. února, kdy začalo pomalu mrznout bez sněhu a mrzlo pak až do dubna. Sněhu bylo velmi málo.

Neobvykle se skončila zima r. 1829, kdy již v březnu musili v Přerově lidé prchat před vodami rozjařené Bečvy. Následujícího roku 1830, dosáhly pak mrazy až -24° a také sněhu bylo neobyčejně mnoho; vznikly z něho pak ve dnech 18.—21. III. zhoubné povodně a škody, strženými mosty a chalupami.

Mírná byla zima r. 1843-44 jak i 1790-91. Někde seli žito již mezi 10.—20. lednem a před ostatky ječmen; ale nic to vzrůstu ani dozrání neprospělo. 2. února hrály si už děti bosé, ale za pár neděl jeli lidé na »vzkříšení« do Bystřice na saních, jak r. 1866, kdy mráz zničil o letnicích zemáky i obilí.

Hodně mrazivé byly pak r. 1878 i vánoce, ale nedlouho. R. 1884 sněžilo u nás ještě i 16. V. a r. 1900 bylo ještě 1. IV. sněhu místy i na metr.

Neobyčejně tuhou zimou začalo XX. století již r. 1903; zato podzim byl tak teplý, že ještě v říjnu se děti v potocích koupaly. — V zimě roku 1907 zatoulal se vlk až do *Hostýnských hor* (jak i r. 1836, -51 , -72), ale zastřelen byl až v horách *Zlínských*. — V lednu 1909 byly na *Hostýně* závěje až 3 m vysoké a ještě jich 9. V. přibylo o cm. — R. 1910 byl Hostýn zasněžen 124 dní, Bystřice pod ním jen 47 dní; na Hostýně sněžilo toho r. 48 krát, v Bystřici jen 27 krát.

Nezapomenutelnou svým pamětníkům se stala zima roku 1929. Nebylo takové od r. 1776, tedy po 153 let! Byla opravdu sibiřská od 18. XII. do 28. II., tedy po 72 dní, nečítáme-li k ní následujícího chladného března a dubna. Příčinou její byl prý neobyčejně vytrvalý vysoký tlak vzduchu v Rusku a nízký nad Španělskem a Středozemním mořem. Proto vanul po celou tu zimu ledový vítr od severovýchodu. Po horkém létě a teplém podzimu (3. XI. v poledne bylo až $+23^{\circ}$ R!), přišly bílé vánoce se sanicí po čtvrt roku trvající — a v únoru, kdy jindy sníh mizí a zem začíná vonět, začaly nás štípat v nos mrazy -21° , -18° , -27° , -22° , -16° , -17° , ba 11. února na olomouckém letišti až

-35° C! Okenní naše teploměry vypověděly službu, nebo stávkovaly...

Nastal nedostatek paliva, topiva i vody (potrubí vodovodů praskalo), zamrzaly i lokomotivy, poněvadž olej v ložiskách tuhl a brzdil kola a vrstvy jinovatky, pokrývající lokomotivy, bránily pohybu, vlaky v závějích vzáply, zamrzaly a o celé hodiny se zpožďovaly; na Olomoucku zastavilo provoz na 60 osobních vlaků.

V zahradách a sadech pomrzlo stromoví, skoro všechny ořechy, meruňky, broskve, velmi mnoho hrušní a polovina třešní atd.; jak tedy bylo teprve zvířectvu!

Dobytku i v chlévech omrzaly nohy, jež zahřívávali někteří rozehřátými cihlami i jinak.

Po krátkém zmírnění od 13.—22. února objevily se na polích místo rozsévačů nové metrové závěje a tak se zima protáhla toho roku až do dubna. Když sníh zmizel, objevily se nové spousty: na tisíce zničených štěpů, ba i šípků ohlodaných a na sta pomrzlých zajíců, desítky srnčí atd. A jak by ne, když zmrzlo i v sklepích ovoce, zelenina, zemáky i vejce, jichž cena stoupla na Hané až na 1.80 Kč za kus. Tehdy se za q uhlí platilo i 45 Kč.

Zato r. 1934-35 skutečně zimy u nás téměř nebylo; skončila však (v Praze) až 1.—2. května mrazem — po prvé tak pozdě od r. 1775. Také následujícího roku byla zima neobyčejně mírná, takže květiny rozkvetly o 14—20 dní dřív než obvykle. Dne 10.—11. ledna bylo tak teplo, jak nikdy dotud od r. 1775.

Zato r. 1936-37 přiblížila se zima hodně k zimě r. 1929. Mrazy začaly nám sice až v lednu, ale vystupovaly až na -18° i více. Poněvadž sníh nezmizel již od 19. XI., nebylo holomrazů. Koncem ledna začaly i silné metelice, takže závěje vzrostly až i na 4 m i výše — a myši, kterých bylo velmi mnoho, byly v teple. Zvěř promrzlá a hladná nechávala prý se i krmit. Protože ploty a zídky někde zmizely pod sněhem, pobíhaly i koroptve po zahradách a havrani po dvorech. Mnoho toho roku 1936-37 zahynulo zvláště vlaštovek, jak na odletu, tak v úkrytech. Kožišinná zvěř línala pozdě a dlouho byla strakatá (hranostaj) a snad i zaječí nemoc t. r. byla v souvislosti s nepravidelnostmi tehdejší zimy...

Deset let přetěžkých, nezapomenutelných let, uplynulo od zimy r. 1937 a zase jsme svědky jí podobné, ba i horší. Příroda však nekoná prý nic nadarmo. Poznamenejme si

tedy účinky její v každé obci, ale nezapomeňme zapsat i čím a jak, s jakým výsledkem ji kdo mírnil sobě i bližním i zvířatům a rostlinstvu. Ať je našim potomkům i výstrahou a poučením. Flammarion, slavný hvězdář francouzský a učitel našeho Štefánika, tvrdil: Není ve vesmíru ani tepla ani chladu, nýbrž jen pohyb. Dojem a skutečnost je dvojí...

A. Souček:

Moravského Holandska - memento mori.

(Dokončení.)

V přítomné době ještě žije na hranickém okrese dvanáct starců mlýnů. Velká většina z nich pomalu, ale jistě zachází, neboť není, kdo by se jich ujal. Jsou to tyto mlýny:

V Partutovicích na čísle 78 je majetníkem František Maršálek; udržovaný mlýn je datován 1857. Jiný mlýn je u čísla 85, velmi poškozený. Majitel František Cvešper opustil větrák, na jehož korouhvičce byl psán rok 1859.

Mlýn v Uhřínově, vzniklý kol roku 1800 u čísla 29, vlastní staříček Adolf Červek, snaží se mlýn zachovat.

V Zámorskách je větrák u čísla 52, čteme na něm letopočet 1863, majetnicí je Božena Ševčíková. Mlýn vyžaduje velmi nutně opravy.

Mlýn v Kladníkách u čísla 37 s větrnou korouhvičkou z r. 1812, majetník František Hon, stav mlýna je taktéž velmi zubožený.

V Jindřichově zdobí výšiny západně a východně obce mlýn Marie Wellertové, číslo 81, s datem 1864 a mlýn čís. 76, s datem 1806. Majetník Ferdinand Čech opustil mlýn, když za bojů v květnu 1945 byla mu spalena obytná budova nad hlavou.

Zajímavý a krajinně působivý je mlýn u č. 55 v Paršovicích, má na trámci složení nápis: RENOW 1808 - VWI 1792 K L. Zevnějšek mlýna je značně poškozen; Patří Františku Klímkovi.

Nejstarším mlynem je skaličský u čísla 75. Na regulačním závaží můžeme čísti datum 1786. Majetníku Jos. Červkovi bude záhy 70 roků.

Kamenný větrák v Porubě, jediný mlýn t. zv. holandského typu, je na čísle 20.

Další dva mlýny, v Kovářově a Kyžlířově smutně očeká-

vají konec na romantických výběžkách Oderské vrchoviny. Většina mlýnů blíží se osudu větrníku v Libranticích.

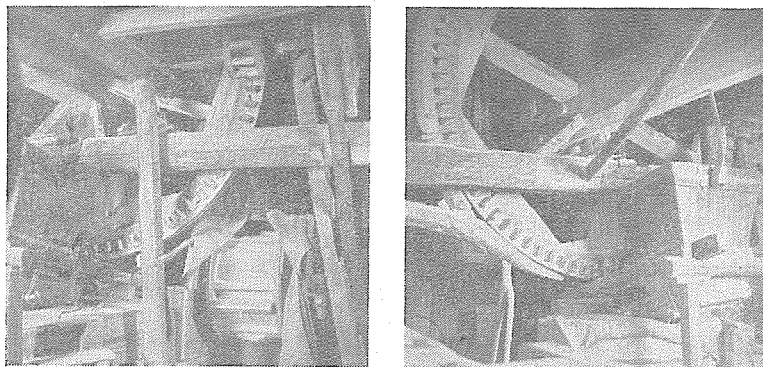
Všecky tyto mlýny jsou podle mnohých známek starší, než je zachyceno na dochovaných letopočtech. Mnohé mají za sebou trudný vývoj a stěhování. Jsou si navzájem hodně podobny. Vždy stojí za prohlédnutí, zvláště svým zajímavým zařízením, zejména, když se rozběhnou do práce.

Většina větráků je typu t. zv. německého, kde se na pevné ose otáčí podle větru celý trup budovy. Méně už je větráků typu holandského, u nichž se točí pouze vrcholový koš s křídly jako u zděného rotundovitěho větráku v Porubě. Skaličský větrák stojí na návrší rozkošného kopcovitého terénu, zvyšuje nemálo jeho pestrou rozmanitost a je velmi dobře udržován. Jako všechny ostatní je i tento větrák neobyčejně zajímavým dokladem zručnosti dávno zpráchnivělých stavitelů: samotných mlynářů, sekerníků a vesnických tesařských mistrů. Nejen nás, ale i odborníky techniky udiví, jak zručně si uměli poradit při takové náročné konstrukci, bez jediného hřebíku, nýtu, drátku, bez kousku kovu! Výběr dřeva musil být velmi pečlivý, mocné dubové trámce o průměru na 80 cm, jež tu vidíme, jsou z velikánů, sazených někdy za husitských válek. Však musí také něco snést, vystaveny mocným nárazům bouří po věky. Tak do tohoto udeřil v roce 1900 blesk, jehož »podpis« je dosud patrný na složení, v létě 1906 odlomila vichřice křídla a odhodila je desítky metrů. Odolnost staveb je proto nade vše pochybnost. Podle podrobných prohlídek hranických mlýnů můžeme takřka s jistotou předpokládati, že vznikly ponejvíce v polovině XVIII. věku, asi po pruských válkách, jako náhrada za staré mlýny zničené ve vojně třicetileté a následujících. Při tom ovšem je zcela původní jen vnitřní dubová konstrukce, zatím co stěny a střechu (kabát a čepiči), jakož i křídla je třeba občas obnoviti. Ale i ty přecháží někdy staletí.

Jedinečnou vlastností těchto staveb je přenosnost. Mohou být poměrně snadno rozebrány a na libovolné místo přestěhovány. Však se také téměř všechny v minulosti již něco napsaly, jako ti krajáci! I skaličský nastěhoval se na nynější stanoviště právě před sto lety od Dřevohostic, tehdy měl krupník s nápisem 1812. Paršovicový býval u Hluzova a tak stěhovala se většina větráků, když se změnil nebo přesídlil větrný pan otec.

Rázovitá jsou pojmenování jednotlivých součástí. Celý

mlýn spočívá na mohutném ležícím dubovém kříží, na »po-dešví«, z níž vystává osa, »otec« nebo »tatík«, opíraný dia-gonálně čtyřmi silnými »apoštoly«. Na tatíkoví otáčí se celé vlastní mlýnské tělo i s budovou na »sedle«. Aby ne-skřípalo, maže je pan otec čas od času mýdlem, jinde v zi-mě vepřovým sádlem, v létě klouzkem. Máme zde dále »platvu« nebo »matku« s oběma mlýnskými kameny, z nichž vrchní sluje běhoun. Na hřídeli je upevněno velké paleční, pohonné taktéž dubové kolo o průměru 4 metrů s 84 zuby nebo »palci« (vzdálenost mezi nimi jmenují roztoč). Krk hřídele ční z mlýna a je zakončen »hlavou«, do níž jsou zapuštěna obě křídla. Každé z dřínových křídel má dvě lo-

Vnitřek větráku ve Skaličce.

patky po čtyřech (někde jen po třech) plachtách s jemným smrkovým »peřím«, jež si pan otec sám vyřezává, délka kří-del je 16 metrů, jinde i více. Mění-li se vítr, upravuje mly-nář polohu křídel a tím i celého mlýna ojem (někde mu ří-kají ocas), upevněným na ocelovém lanu ke kozlíku, místy ke kotvám, upevněným v osmi hlavních světových stranách, dotud, až křídla rádně do větru zaberou, tedy návětrnou stěnou s křídly proti větru. V křídlech ponechává se jen takový počet plachet, jaký odpovídá prudkostí větru. Za mírného nasadí plachty všechny, »zapeří naplno«, za větru zvláště prudkého »odpeří« docela.

S palečného kola přejde pohyb na svislé čtverhranné vře-teno, jež je horním koncem zakotveno na trámci zvaném stolica, vespod je pohyblivě spojeno v t. zv. kypřici běhou-

nů, aby jej mohlo otáčeti. Točivý pohyb přechází s palečného kola na cevní otáčecí kolečko o devíti cívkách, uprostřed vřetene pevně vsunuté. Čtyřhranné vřeteno končí válcovitě v pánevce ve stále litém dřevěném oleji. Asi uprostřed vře-tene je t. zv. vaček se 4 (někde 3) cívkami-cévkami, který třepe hasačertem. Je v moučnici, kde se semleté obilí pro-sévá na mouku v hedvábném pytlíku. Hasačert třepe se pákovitou odrážkou a reguluje dřevěným ozubeným koleč-kem na moučnici. Ta je zdobena barokovým mariánským monogramem. Obilí se vsypává do bezedného koše, který sedí v podstavečku nad kameny. Dno nahrazuje pohyblivý »korčák«, uváděný v pohyb nárazy na vrchní část vřetene. Odskakuje a tak propouští zrna obilí, spadající do otvoru uprostřed mlýnských kamenů. Koš samočinně zazvoní, když je prázdný. Dále spadáva rozemleté obilí dřevěnou rourou do hasačerta. Na kroupy je vřeteno jiné, válcovité, na krupní stolici. Má na konci dřevěné kolo o průměru 1 m, zvané řemenica, jež pásem předává pohyb na řemenici holandru (krupniku); je to rýhovaný kamenný válec, který obilí zba-vuje slupek nárazy na ocelový (dříve též dřevěný) »lub«, takže zůstanou čisté kroupy. Zasypává se asi 20 kg obilí najednou. Trvá 2—3 hodiny podle síly větru, nežli jsou kroupy namlety.

Palečné kolo je obemknuté dubovými brzdami po 3/4 ob-vodu. Brzda je na páce a kladkou se zakotvuje do krku ručně řezaného »draka« na rukojeti, jíž se zastavuje chod složení.

Celý mlýn je náležitě oblečen: do »kabátu« z dřevěných desek a šindelové »čepice« s »nehtem« (kšilttem). Je 12 metrů vysoký, střecha je sedlová, zvalbená, rozměry půdo-rysu jsou zpravidla skoro čtvercové: 6×6 m. Jako všude jinde vchází se do mlýna po schůdkách, vedoucích do boční pavlačkovitě vysazené úzké šalandy s lůžkem a kamínky. Odtud je vchod do moučnice v prvním patře mlýna, kde se proti nám již čepýří hasačert.

Pan otec přivítá pohostinně každého příchozího a velmi ochotně ukáže mu zařízení i činnost větráku, jenž je jeho radostí a pýchou. Opatruje jej jako dobrý jezdec koně a nemohl by se s ním rozejít.

Prohlížíme, posloucháme a mnohdy se neubráníme po-hnutí, zamyslíme-li se nad osudy tohoto sedmdesátiletého mlynáře, jehož ruce jsou ztvrdlé prací šedesáti let a vlasy blízké odstínům jeho výrobků a nad osudy pozoruhodného

dřevěného stroje, který věrně sloužil lidem po dvě stě let. To je věru co říci! Po všechna léta od svého zrodu neustávali tito staří braši v činnosti, bez ustání klepali neúnavnou píseň práce — až také ji zastavila okupace. Její ničivý dech sežehl i mlýn, který zmlkl a mlčí dodnes.

I proto se rozeběhnou vzpomínky. Mlýn býval vždy v provozu — s výjimkou nepříznivého počasí a mlel nepřetržitě, dnem i nocí, v létě i v zimě, mimo kroupy a šrot i chlebovou mouku. Výrobní kapacita byla asi 8 q šrotu nebo 2 q mouky za 24 hodiny, chléb z této mouky býval chválen jako velmi lahodné chuti. Nechybělo proto zákazníkům a mlynář posílával kdysi mouku až do Vídně.

Bývalo rušno a veselo ve mlýnech. Dala by se napsati dobrá kniha o moravských větrácích. Rozličné rozmarné příhody tu proběhly, byť i žalozpěv kozy, uvázané u mlýna v Loukově, když ji křídla náhle pozvedla: »mele-meééé« (Český lid XXVI, str. 302) mlynářští popírají a všeobecně podobné rozprávky o přehlídnutých kozách považují za přehnané. Než — mlečí sem chodívali rádi také na besedu a když se mouka i desetkrát — aby byla pěkná — přemílala, ochotně vypomáhali, měli již semleto. Když obchod šel, byli i krajáci a každý potulný krajánek býval podařená kopa, zpravodaj a nezbedník. Ale vzpomínají tu i na jednoho smutného. Báli se ho, že je »znamenany«, měl po šesti prstech na nohou. Tyto české mlýny osvědčily se i ve zkoušce okupace. Skryly co mohly, často i pronásledované, zbraně i mstitelé a mlely neohrožené na černo, často i s plombami . . .

Přes to vše temně hrozí zdáli příšera librantického větráku. Nezažene ji ani vysoká kulturní hodnota, ani důvody krajinné, estetické? Je nezbytno, aby větráky podlehly a zmizely v propadlísti života beze stop?

Kdo by uměl dobře poradit?

Majetníci pozbudou zájem, mají-li se bit o chléb bez podpory. Jen blízké okolí, vědomé zplna ceny těchto staveb, mohlo by pomoci, snad místní a okresní národní výbory. Snad našly by se i obce, které by se ujaly opuštěných mlýnů a přestěhovaly je na vhodná místa, aby jich zachránily. Kdož ví!

Vždyť je to snad již jen součást vzpomínky. Pracovat nemohou a tudíž jen dech minulosti vane ze starého větráku. Z šalandy hlaholí opět hovor a smích, v dubové aleji u zámečku cupitá do parku nadýchnutá rokoková panenka. Na polích rozkřikuje se pan Franc, stádo ovcí rozbíhá se pode

vsí a na bílé stuze silnice blíží se postilion, troubí poštovní panáček . . .

To byla doba rozkvětu mlýnů, které připravovaly chléb našim starým. Dnes po té silnici jede jen auto. Zmizela minulost se svými vábnými i strastnými připomínkami. Zůstal jen starý mlýn se svým starým kormidelníkem, doklady umu, tvrdé práce, kultury a pevné vůle. To je to, co by na nás mělo zapůsobit: ta skromná odhodlanost, uchovat budoucnosti převzaté dědictví, udržet je i v nerovném závodu dřeva se železobetonem a elektřinou a to ne pouze proto, že bylo jeho živitelem. Dávno již nemohou tito lidé vyžít z větru.

Ale především proto se nám tak líbí tento skoro anachronický úryvek života, začasťe již jen čteného a umělecky vyjadřovaného, který ještě zde můžeme vyhledat a zachytit douškem skutečnosti. Vždyť jsou to snad jediné zjevy, které po dvě stě let a více žijí nezměněným životem a touže prací jako při svém zrodu, měnice jen generace. To je také důvod, proč bychom chtěli pomoci jim a jejich statečným posádkám v záslužném boji, který nabývá významu daleko širšího než osobního, místního a krajinného. Memento mori.

POVĚSTI NAŠEHO KRAJE

Josef a Marie Mikulíkoví:

Tři pověsti z dějin Stříteže n. L.

V minulých ročnících Záhorské kroniky byly uveřejňovány pověsti téměř z celého »Záhoří«. Velmi záslužnou práci zde vykonali zejména zemřelý p. dr. František Příkrýl, p. řídící uč. Ant. Fröhlich a jiní. Dokonce i Němci na našich »horách« měli své pověsti sebrány a vydány.¹⁾ Jen v naší obci a blízkém okolí byla tato činnost téměř úplně zanedbávána. Sebráním a uveřejněním těchto a dalších pověstí chceme učiniti skromný pokus o nápravu. Doufáme, že v této snaze nezůstaneme osamoceni, ale najdou se další zájemci ze Stříteže i blízkých obcí. Je přece naší povinností, zachovati příštím pokolením co nejvíce z tohoto vzácného odkazu našich předků, dochovávaného nám po staletí.

¹⁾ Sbíрку vydal říd. učitel Franz Götz z Boškova r. 1932, pod názvem »Sagen des Bezirkes Mähr. Weisskirchen«.

O zlatém fojtu Matyášovi.²⁾

Střítežští fojti bývali velkými pány; byli to vlastně svobodní dvořáci. Robotu nekonali, naopak jim museli čtyři sedláci ze Stříteže robotovati a to z čísel 27, 28, 66 a 71. Když přišel střítežský fojt na zámek, tu i panští úředníci před ním uctivě smekali. I daně museli za ně Střítežští platiti. Nebyli však zato na lid vždy hodní. Zvláště fojt Matyáš byl »velká šelma«.

Na službu si vybíral nejraději nejsilnější chasníky z dědiny. Běda, nechťel-li některý uposlechnouti. Pak musel ihned na vojnu, která tehdy trvala 14 let. To se stalo i mladému gruntovníku Čechovi z č. 73. Byl to člověk nebojácny a nemínil to fojtovi zůstat dlužen. Když rukoval, fojt právě sel »u kříža« obilí. Čech se pustil hned za ním. Mocný Matyáš vzal raději do zaječích. Honili se tak dlouho kolem vozu, až přivolání pacholci fojta vysvobodili.

V místě nynějších obchodů č. 109 a 122 mívali dříve fojti zahrádky. Bylo-li sucho, tu nutíval Matyáš lidi, jdoucí v neděli z kostela, aby mu zahrádky zalévali. Podobně se dařilo i Jindřichovským, když procházeli naší dědinou. Až jednou přišla velká povodeň a zahrádky k veliké radosti všech odnesla.

Tehdy se naši předkové chystali ke stavbě kostela. Zároveň se měl stavěti kostel v Paršovicích, ale menší nežli náš. Matyáš plány vyměnil a ze zbývajících materiálu postavil mlýn č. 10, kde měl provdanou dceru. Proto tam prý nikdo neměl štěstí a již vnuk Matyášův přišel o mlýn a všechna pole, jichž bylo jen o několik měřic méně, nežli na fojtství.

V té době zemřel mladý gruntovník Duchoň z č. 54 a poručníkem pozůstalých sirotků se stal Matyáš. Této příležitosti využil k tomu, aby jim pořádně »vyčistil« jejich nejpěknější les.

Přesto, že byl Matyáš tak chamtivý, byla tehdy na fojtství taková bída, že si často museli i trochu hrachu na oběd jít vypůjčit do č. 33.

²⁾ Rod Matyášů držel dědičné fojtství střítežské v 18. a v první pol. 19. století. Někteří z členů tohoto rodu byli nejen dobrými hospodáři, ale vykonali též mnoho dobrého k prospěchu naší obce. Jeden z nich se však špatně zapsal do paměti našich předků. Jde asi o Františka Matyáše, který držel fojtství v letech 1790—1828. Za něho byl postaven kostel a byl též »pachtýřem« gruntu č. 54 (dle gruntovnice obce Stříteže fol. 84 a 272).

V č. 28 býval čiperný gruntovník, který viděl víc, než druzí. Ten při jednom obecním posudku (sezení) uviděl na rameni Matyášově seděti raracha. Jednou ve slabé chvíli to vyzradil a Matyáš jej za to sehnal s gruntu.

Avšak ani Matyáš neušel zaslouženému trestu. Jednou byl v Hranicích a tu uviděl »U černého orla« státi osedlaného koně. Jezdec zatím odpočíval v hospodě. Byl to císařský kurýr, který vezl veliký obnos peněz a měl je uschovány v sedle. Matyáš z bujnosti sedlo odepjal a hodil do rozvodněné Veličky. Když kurýr uviděl, co se stalo, skočil rovněž do vody a utonul. Matyáš utekl hned domů, ale spravedlnosti neušel. Právě sušili na »zadní lúce« seno, když dostal zprávu, že pro něj přišli drábi. Přeřezal rychle koni »postraňky« a ujel. Nikdo jej více od té doby nespatriil. Za trest sebrala pak vrchnost střítežskému fojtství veliký kus (asi 80 měřic) nejpěknějšího lesa.

O Dvořísku.

Před dávnými časy v místech, kde jsou nyní polní tratě »Dvořísko« a »Kuče«, stával panský les. V blízkých »Šovejďách« se pásávaly panské ovce.

Jednou v obcích Stříteži, Olšovci a Velké vzrostl počet obyvatelstva tou měrou, že nenalézali na svých polích dosti obživy a hrozila bída. Majitelkou panství byla tehdy hraběnka, která byla velice hodná a s lidem cítila. Dovolila jim, vykáceti si lesa kolik chtějí a vzdělati na pole. Podobně mohli i ovčí pastviny proměnit v pole. Příčinniví poddaní hojně využili této výsady a užívali takto získané půdy bezplatně a pokojně dlouhou dobu. Šlechtná hraběnka brzy zemřela a nová vrchnost se lidu stále více odcízovala. Za sto let přišli noví páni na to, že poddaní užívají jejich půdy. Poněvadž naši předkové neměli právo na ni nikde zapsáno, chtěli jim půdu sebrati a postaviti na ní dva dvory. Postižení se zoufale bránili, poněvadž někteří tam měli všechna svá pole. Nenalezli však nikde zastání. Rozhodli se proto vypraviti deputaci až k císaři do Vídně. Hodný zdejší kněz jim napsal prosbu o zastání. Deputaci, v níž měly všechny tři obce po jednom zástupci, vedl šikovný, výřečný střítežský gruntovník Janíček z č. 24. Šli pěšky. Císař pán přijal naši deputaci milostivě a rozhodl, že půda sice náleží vrchnosti, ale dosavadní uživatelé mohou si ji od ní odkoupiti za určitý poplatek. Tento mohli složití najednou, nebo ve splátkách. Když se deputace vra-

cela spokojeně domů, kopaly se již na Dvořísku základy a svázel stavební materiál. Strážníci rádi složili předepsaný poplatek, vykopané základy zaházeli a stavební materiál použili na opravu silnice k Bělotínu. Jejich potomci užívají těchto polí až dodnes. Jen pověst o Dvořísku připomíná tuto událost.

O velkém požáru „za humny“.

Asi před 110 lety konala se v č. 11 velká svatba. Poněvadž lidé tehdy neznali ještě kávu, měly kuchařky na snídání kořalku. Dostavila se dobrá nálada a kuchařky za veselého hovoru se pustily do práce. Nejprve postavily máslo na ohniště k rozpuštění. Poněvadž alkohol začal již silně účinkovat, není divu, že se na máslo úplně zapomnělo. Jedna z kuchařek prohodila v osvětleném stavu: »My půjdem ešče dnes vybírat na pohořelé«. Ostatní vyprskly smíchem, ale brzy hrůzou oněměly. Máslo se vzňalo, vyletělo komínem a jiskry se rozletěly po doškové střeše. Byla právě sena, všude sucho a tak v mžiku byla střecha v plamenech. Na neštěstí vál silný dolní vítr, který přenesl oheň na sousední statek č. 9, potom na č. 8, 7 a 6, kde se teprve ohnivá zkáza zastavila, takže tu shořela jen stodola. Všichni odsuzovali neopatrné kuchařky a proklínali alkohol, který způsobil již tolik zla.

Uvedené pověsti jsou zaznamenány věrně podle vyprávění staříčka Sekaniny, výměnkáře ve Strážnici č. 5. Staříček Sekanina již jako malý chlapec poslouchal vyprávění sousedů, kteří se scházeli u jeho otce na besedy. Jen jeho ušlechtilému zájmu o minulost naší dědiny a výborné paměti, kteréžto vlastnosti ho neopustily ani nyní v 82 letech, máme co děkovat, že se nám zachovaly tyto a mnoho jiných zajímavých zpráv.

ŠKOLSTVÍ A OSVĚTA

Jan Krumplovič:

Z činnosti okresní rady osvětové v posledním čtvrtletí 1946.

V měsících říjnu až prosinci 1946 se vyvíjela práce okresní rady osvětové úspěšně.

Dne 2. října 1946 se konala plenární schůze okresní rady

osvětové. V ní stanoven byl pořad práce pro podzim 1946, zimu a jaro 1947 takto:

1. oslavy 28. října,
2. oslava Velké říjnové revoluce ruské,
3. uspořádání divadelní školy I. stupně v Hranicích a v Lipníku n. B.,
4. přednášková činnost v zimním období 1946-47,
5. zřízení 7 osvětových škol v okrese,
6. popularisace Budovatelského plánu.

Ad 1. Dne 21. října došel okresní radě osvětové výnos zemské rady osvětové ze dne 19. 10. 1946, č. 4561/46 a expedován ještě téhož dne všem místním národním výborům a všem místním radám osvětovým s výzvou, aby připravované oslavy 28. října přizpůsobeny byly tomuto poslednímu oběžníku a aby místní rady osvětové podaly okresní radě osvětové do 5. listopadu hlášení o průběhu oslav v jednotlivých obcích.

Dne 22. října se zúčastnil okresní osvětový inspektor schůze koordinační komise pro jednotnou oslavu 28. října v Hranicích a v ní spolupůsobil při stanovení jednotných oslav v místě. Oslavy uspořádány byly v městě za spolupráce s vojenskou akademií.

Ve všech obcích okresu měly oslavy důstojný ráz. Předepsaný slib složilo občanstvo všech obcí.

Ad 2. Téměř všemi místními radami osvětovými vzpomenu bylo Velké říjnové ruské revoluce. Velmi pěknou akademií upořádala v Hranicích v předvečer vojenská akademie s místní radou osvětovou.

Ad 3. V divadelní škole I. stupně se vyučovalo souběžně v Hranicích a Lipníku 20. a 27. října a 3. listopadu 1946. Dne 10. listopadu se frekventanti podrobili zkoušce.

Školu v Hranicích navštěvovalo 70 posluchačů z 29 obcí soudního okresu hranického, školu v Lipníku 50 posluchačů z 18 obcí soudního okresu lipnického. Celkem navštěvovalo školu v obou místech 120 posluchačů, z nichž se 70 podrobilo zkoušce. Zkoušku udělalo 10 s výborným, 28 s chvalitebným a 32 s dobrým prospěchem.

Za docenty školy získání byli vynikající odborníci a nejlepší pracovníci v ochotnickém divadle z okrsku hranického a přerovského. Uroveň školy byla na vysokém stupni, posluchači projevovali o vyučování velmi dobrý zájem. Přes velmi nepříznivé počasí dostavilo se jich 70 ke zkouškám.

Školu v Lípniku vedl okres. osvětový inspektor J. Krumplovič, školu v Hranicích okr. knih. insp. Fr. Dumbrovský.

Ad 4. O přednášky o druhém zahraničním odboji byl v obcích značný zájem, a to hlavně proto, že se souhlasem velitele vojenské akademie přednášeli důstojníci, přímí účastníci zahraničního odboje na východě a západě. Byli to pánové: major Ferd. Vachutka, štábní kapitán Václav Růžička, kapitán Josef Němec, kapitán Lumír Pisarský, kapitán Jiří Štokman a kapitán Antonín Kouřil.

Ad 5. V podzimním období zřízeny byly ve střediscích újezdských měšťanských škol veřejné lidové osvětové školy. Vyučuje se ve školách ve Spálově, Heřmanicích, Hustopečích n. B., Soběchlebích, Oseku n. B., Kelci, Heřmanicích a Hranicích.

Z činnosti vlastivědné sekce:

Výnosem ze dne 7. října 1946, č. 25.878/46 T. O., dalo ministerstvo informací povolení k vydávání vlastivědného sborníku »Záhorská kronika«. První dvojčíslo vyšlo v listopadu. Tím splněna byla naše celoroční touha. S 24. ročníkem Záhorské kroniky dáváme se s chutí do práce na vlastivědném výzkumu kraje.

Do kursu pro pracovníky v lidovýchovné vlastivědě, pořádaném zemskou radou osvětovou ve dnech 16. a 17. prosince 1946 v Brně, vysláni byli pánové: odb. uč. B. Indra, tajemník okresního školního výboru a Karel Koch, odborný učitel chlap. měšť. školy v Lípniku.

Zemského kursu okresních národopisných referentů se ve dnech 27.—30. listopadu 1946 zúčastnili za okresní radu osvětovou p. odb. učitel Fr. Šustek ze Spálova a sl. Věra Urbanová, odborná učitelka odborné školy pro ženská povolání v Hranicích.

Pí. M. Fröhlichová z Dol. Újezda se zúčastnila 28. prosince 1946 národopisné pracovní schůze referentů z Hané v Olomouci.

Z činnosti sekce zdravotní výchovy:

Kurs zdravotní výchovy, pořádaný zemskou radou osvětovou v Brně dne 14. prosince 1946, obleslala okresní rada osvětová třemi sociál. a zdravotními pracovníci z Hranic a z Lípnicka.

Boj proti alkoholismu.

Okresní národní výbor spolu s okresní radou osvětovou zahájili proti vzrůstajícímu se alkoholismu v okrese nemilosrdný boj. Účinky zásahu se dostávají a jsou celkem příznivé. Počet tanečních zábav klesl na př. v Hranicích v měsíci prosinci proti počtu tanečních zábav, pořádaných v měsíci říjnu, na jednu třetinu. Tím omezena byla velmi značně příležitost k nemírnému požívání likérů.

Činnost okresního osvětového inspektora:

V měsíci říjnu až prosinci udělil okr. osvětový inspektor 221 porad ze všech oborů státní péče osvětové. V téže době intervenoval také 36 krát u okresního národního výboru, u místních národních výborů a jiných úřadů.

V posledním čtvrtletí r. 1946 vykonal okresní osvětový inspektor 27 služebních cest.

Fr. Dumbrovský:

Budujeme vzorné knihovny.

V hranickém okrese budujeme tři vzorné knihovny: v Bělotíně, Heřmanicích a ve Spálově. V těchto obcích jsou všechny potřebné podmínky: vhodné místnosti, výborní knihovníci, hodnotný knižní materiál a podpora místních činitelů.

Knihovny ve jmenovaných obcích budou tím, čím mají být: pokračovací školou našeho lidu, pramenem poučení a ušlechtilé zábavy, zdrojem výchovy citové, mravní a politické.

Ve vzorných knihovnách kromě půjčovny knih zřizují se i čítárny časopisů a příruční knihovny. Knižní materiál je pečlivě vybírán. Základ tvoří čeští klasikové a ty doplňují nejlepší soudobí spisovatelé. K zábavným knihám druží se naučné spisy, a zvláštní oddělení pro mládež, kterou učíme lásce ke knize a získáváme za stálé čtenáře.

K půjčovně je připojena čítárna časopisů. Zde se vykládají noviny všech politických stran, obrázkové časopisy i časové brožury, na příklad Budovatelský program, Úkoly obcí, Kultura a politika a jiné.

Místnosti knihoven jsou pěkně upraveny a vyzdobeny, aby působily milým dojmem. Celek doplňuje vhodný a účelný nábytek.

Největší zásluhu o budování vzorných knihoven mají svědomití a obětaví knihovníci z řad učitelů: Milada Rambousková, Jos. Kučírek a Drahošlav Šobora. Ti knihovnu organizují, vedou řádně všechny předepsané seznamy, pečují o příliv čtenářů a všemožně se starají, aby jejich knihovna stala se v každém směru vzorná. V jejich úsilí je účinně podporuje okresní a zemská osvětová rada.

Do vzorných knihoven budou pořádány exkurze s knihovníky po absolvování knihovnických kursů, aby názorně viděli řádně vybudovanou a správně vedenou knihovnu, která jim bude příkladem a vodítkem v knihovnické praxi.

Věříme, že tyto tři vlašťovky nebudou poslední, sít vzorně vedených knihoven poroste, neboť v mnohých obcích jsou k tomu všechny nutné předpoklady.

Sova Otto:

Naturální požitky obce Žákovic blazické školy.

Když byl v Blazicích postaven kostel a založena fara (r. 1783.), zřízena tam pak i škola v r. 1788. K ní přiškolená byla Sovadina, která dříve patřila do Bystrice pod Hostýnem, dále pak Lhota Radkova a Žakovice. Z Blazic, Lhoty Radkové a Žakovic dříve docházely dívky, lépe řečeno měly docházet do školy až do Soběchleb.

Obec Žakovice, vlastně jen půllánici čis. 1.—17., měli povinnost naturální dávky každoročně odváděti blazické škole po 3 snopech rži a po 3 snopech ovsy. Při zrušení roboty byla také tato naturální dávka zrušena a proměněna v kapitál, který sedláci se 28. 9. 1851 vyjádřili ve 14 dnech do c. k. kontribuční (berní) kasy položit.

O tom svědčí »Listina« o vyproštění naturální dávky obce žakovské z 28. 9. 1851. K ní připojen jest »Vejkaz« kolik každý byl povinen odváděti. U všech 17 půllánků byla, jak již uvedeno, stejná, t. j. 3 snopy rži a 3 snopy ovsy.

Museli-li žakovští odvádět blazické škole naturální dávku, dá se zcela jistě soudit, že podobnou dávku museli odvádět i z ostatních přiškolených obcí Blazic, Lhoty Radkové a Sovadiny. O tom prozatím není zachován žádný písemný doklad. Snad by se našel v obecních archivech, tak jako se zachoval v žakovském archivu.

Dáváme možnost volné
prohlídky a výběru všem
přátelům české knihy - Seznamy
na požádání zasíláme zdarma

HRANICE TEL. 131-LÁZNĚ TEPLICE n. B.

mramní zákony jako v ostatním životě. Po mnohých neobyčejných příhodách se vrací do rodné vesničky, kde činem dosvědčí, že vyrostl ve správného muže. Autorem ilustrací je Jaroslav Lebeda, který zemřel jako oběť nacismu. Stran 170, cena váz. Kčs 74.—

Plán města Olomouce 1:10.000. Úplný plán jest proveden ve dvou barvách v rozměrech 62 x 68 cm, má výrazně vyznačeny důležité památky a různé budovy. K plánu jest přiložen seznam ulic, památek a veřejných budov, jakož i seznam starých názvů ulic. Kčs 28.—

Fr. Kolářová: *Ledy se lámou.* Kronika kraje. Obálka ak. malíře Aljo Berana. Vyšlo v knihovně Zralé klasy sv. 26., nákladem R. Prombergra v Olomouci. Kniha poutavě a dokumentárně vystihuje poměry venkovského lidu na polenském panství v posledních desetiletích XVIII. století. Je tu nepřehledná galerie nejruznějších postav a postavíček, jež se domáhají práva na život uprostřed zápasu o vyšší sociální úroveň. — Stran 434, cena Kčs 120.— brož.

Nakladatelství PRÁCE, Praha II, Václavské nám. 15, vydalo:

R. N. Foustka: *Život, dílo a příklad Dr. Edvarda Beneše.* Druhé, rozšířené vydání. Obálka a úprava O. Menharta. 16 hlubotiskových příloh. Vydalo roku 1946 nakl. Práce v Praze. Cena brož. Kčs 60.—, vázané celopl. 90 Kčs. Doporučujeme do všech knihoven pro mládež.

S písní na rtech. Legionáři první světové války pamatují na krásu vojenské ruské písně. Rikali jí »mohutná ruská píseň«. Pěči S. P. Orlova vydalo nakladatelství Práce sborník *Písně Rudé armády* (cena 45 Kčs). Je zde dvacet písní, které zachycují v hlavních rysech vývoj ruské vojenské písně. Sborník uvádí nápěvy a texty v originálu i v českém překladu dr. J. Urbana pro sbor s doprovodem klavíru.

Václav Gutwirth: *Thomas Alva Edison* (nakl. Práce, brož. 25 Kčs). Edison byl tak zaujat svým bádáním, že sledovat jeho život, znamená líčiti postup a vznik jeho gen. vynálezů. Gutwirth tak čini poutavě, aniž knihu zatěžuje přílišnými technickými podrobnostmi, protože je určena širokým vrstvám dospělých a dospělejší mládeže. Je na světě sotva člověka, jenž by se neobdivoval Edisonvi.

O kráse naší země. Básník křesťanské pokory, František Hrubín, jenž časem vyzrál až v revolučního hymnika osvobozených zástupů, představuje se nám v rozšířeném vydání své druhé knížky veršů *Krásná po chudobě* (nakl. Práce, brož. 32 Kčs) jako básník křehké smyslovosti, který svéráznou mluvou obrazů vyvolává syté a kouzelné obrazy krajiny a vzdává tak chválu české zemi. Vyznává lásku k životu, k chudým, zpívá o jejich bolestech a nadějích, všímá si teskně sociálních rozporů a zvroucnele pozoruje prostou a drsnou krásu přírody. Při kultivované formě verše, vynikajícího zpěvnosti, jeví se i tu Hrubín básníkem podmanivé prostoty výrazové, která srozumitelně promlouvá k nejširším vrstvám milovníků poesie.

Román o českých ženách. Měl a musil být napsán román na věčnou paměť ženám, které stály za okupace v pozadí velkých tragedií a které prožívaly to nejhroznější: žalářování a smrt svých nejdrazších. *Zdenka Bezděšková*, autorka románového debutu *Bezbranný vítěz* (Práce, brož. 60 Kčs), sleduje na křížové cestě jednu z těch žen, jihočeskou profesorku Helenu Vrbovou. Helena se dává do pútky s hnědým ještěrem v den, kdy odvezli jejího snoubence do Pečkárny. Tisíce kroků do schodů a se schodů, tisíce zastavení na trudné pouti ženy žalářovaného, od prvního kufříku s prádlem přes marné prosby a intervence, přes úplatky až k vlaku Smrti... V románu však vyvstává i konečný úpadek české školy za protektorátu. Profesorka Vrbová neučí, ale žije v krytu, je k smrti unavena požárními hlídkami, službou »národním hostům« a nakonec i odklizením trosk vlastní školy. Ale profesorka Vrbová dožije se osvobození. Krásně svobodného dneška věnuje i smutek nad rozbitým citovým životem, který, jako všechno, zničilo běsnění světa, jež zabíjelo těla a poskvnilo duše.

Dnešní Španělsko. Knížka nás dobře obeznámí s ožehavým a bolavým problémem, jakým zůstává dnešní Španělsko. Napsali ji *Ilsa a Arturo Barea* a vyšla v nakladatelství Práce pod názvem *Španělsko v poválečném světě* (brož. 22 Kčs). Překlad je dílem M. Srnské.

Z doby Kristovy. Palestinská země, jejíž veliký syn dal světu novou tvářnost, je dějištěm historického románu Jiřího Hronka *Údolí jasu*. (Nakl. Práce, brož. 96 Kčs). Autor, který napsal tento román v anglickém exilu, nesáhl pro svůj námet až do doby před dvěma tisíci lety náhodou. Tehdy, jako dnes žil svět na přelomu. Moc rozmánilých Římanů a židovských rabínů dohořívala. Římské imperium ztrácelo sílu a zkomíralo. Lid, žijící na chudé a vypráhlé půdě Palestiny, vykorisťovaný uchvatiteli a bohatými Habreji, se bouřil. A tu jeden z legendárních bratří Kristových, Simon, zakládá v zapadlém galilejském kraji Údolí jasu, obec šťastné pospolitosti, aby uskutečnil krásná slova Kristova: »Nebude chudých ani bohatých«. Hronek podal ve svém románě mohutný a vzrušující historický obraz, který nám oživi tehdejší dobu plnou sociálních protikladů, z níž se zrodila touha po lepším zítřku.

KNIHY

kancelářské a školní potřeby

dodá knihkupectví

Kl. Fillová - Lipník n. B.